

Annona Nova VII.

A Kerényi Károly Szakkollégium évkönyve

Pécsi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar
Kerényi Károly Szakkollégium
Pécs, 2015

Szakmai lektorok:

András Csaba
Bánkuti Gábor
Csöngé Tamás
Jankovits László
Kisantal Tamás
Pete Krisztián
Zuh Deodáth

A kiadvány az *Emberi Erőforrások Minisztériuma*, az *Emberi Erőforrás Támogatáskezelő*, a *Nemzeti Tehetség Program* és az *Oktatáskutató és Fejlesztő Intézet* támogatásával jelent meg.
NTP-SZKOLL – 14-0024

Felelős kiadó:
Bagi Zsolt

Felelős kiadó:
Kerényi Károly Szakkollégium
Virágmandula Kft.

Szerkesztők:
Rétfalvi P. Zsófia
Vörös Eszter

Borítóterv:
Zsupos Norbert

Tördelés:
Kiss Tibor Noé

ISSN: 2061-4926

© A szerzők, 2015
© A szerkesztők, 2015

Minden jog fenntartva.

Tartalomjegyzék

Kocsis Árpád: Előszó – Egy sziget lehetősége	7
Tuboly Ádám Tamás: Otto Neurath és az egységes tudomány – egy példa a tudományos együttműködésre	9
Dombrowszki Áron: Sainsbury érvéről az absztrakt artefaktualizmus ellen	21
Zsupos Norbert: Poétikakísérlet – A szöveg metamorfózisa Julio Cortázar <i>Nagyítás</i> című művében	33
Albert Noémi: „Are You Real?” – Simulated Identity in Julian Barnes’s <i>England, England</i>	45
Szatmári Áron: Péchi Simon és a Péchi Simon-énekeskönyv	57
Sipos Balázs: Néhány gondolat az első 15 éves lakásépítési program (1961–1975) megvalósításával kapcsolatban	71
Szabó János: A felsőoktatási tehetségfejlesztés hallgatóinak vizsgálata a tudományos kreativitás tükrében	83
A Kerényi Károly Szakkollégium tagjai és mentorai a 2014/2015-ös tanévben	98

Sipos Balázs vagyok a PTE Bölcsészettudományi Karának Történelem MA szakos, elsőéves hallgatója. Fő kutatási területem Pécs 1945 utáni építéstörténete, azon belül is a városrészek kialakulása.

SIPOS BALÁZS

Néhány gondolat az első 15 éves lakásépítési program (1961–1975) megvalósításával kapcsolatban

A 15 éves lakásépítési program komplex elemzésének akár teljes monográfiákat lehetne szentelni, azonban jelen tanulmányban csak néhány kiemelt aspektusával áll módomban foglalkozni. A tervezet bemutatása és elemzése után, annak nemzetközi kontextusában való értékelésére kerül sor. A dolgozat elsősorban a statisztikai adatokra, illetve magára a programszövegre épül, kiegészítve a témával kapcsolatos releváns irodalommal.

A második világháború Európában és Magyarországon egyaránt hatalmas pusztítást végzett. Az európai városok közül a legjobban Drezda szenvedte el a modern harcászat szörnyűségeit, hiszen majdnem földig rombolták a szövetségesek a háború utolsó évében. Magyarországon a legnagyobb pusztítás Budapestet és Székesfehérvárt érte. Ezeket a városokat a németek bástyaként próbálták felhasználni, hogy lassítsák az előrenyomuló vörös hadsereget. Hasonló károkat szenvedett el Sátoraljaújhely, Komárom vagy a szovjetek által az utolsók közt elfoglalt Sopron is. A háború utáni becslések alapján a fent nevezett városokban a lakóépületek pusztulási aránya 47% és 85% közé tehető.¹ Nem meglepő, hogy a lakáshelyzet mielőbbi megoldása, már a háború után (és az 1950-es években is) előkelő helyen szerepelt a mindenkori kormányok programjaiban. A Rákosi-korszak alatt viszont az erőltetett iparosítások következtében a lakáshelyzet javítására is jóval kevesebb pénzt fordítottak. Az első ötéves tervben 180 000 lakás felépítését

1 FONAL Sándor: *A 15 éves lakásépítési tervről*, Társadalmi Szemle, 1959, 12. 10–11.

vállalta a kormányzat,² amelyet az 1951. évi II. törvényben 220 000 lakásra módosítottak.³ A lakásberuházások nagy részét az ipari szempontból fejlett vagy éppen fejlesztésre kiszemelt városok kapták, mint például Budapest, Komló, Tatabánya, Ózd vagy az 1951-től épülő Sztálinváros.⁴ A terv teljesíthetlensége már 1953-ban egyértelművé vált mindenki számára. Jóllehet a Nagy Imre-kormány racionalizálási törekvéseinek következtében újra gyorsulni kezdtek a lakásépítések az országban, de ez az emelkedés is csak arra volt elég, hogy 103 098 lakás készüljön el 1954-ig,⁵ amivel a terv 46,8 %-át sikerült teljesíteni. Az 1956-os forradalom leverése után Pesten és Budán is komoly helyreállítási munkálatokat kellett végezni. A Kádár-rendszer, szakítva a Rákosi-korszak szociálpolitikájával, nekikezdett a háború óta eszkalálódó lakáspolitikai problémák rendezésének. Már az 1950-es évek második felében a második hároméves tervvel⁶ is jelentős eredményeket ért el, hiszen 110 000 lakás felépítését vállalta a kormányzat,⁷ amelyet végül majdnem 180 000-re sikerült növelni 1960-ig. Ez 164 %-os eredményt jelentett.⁸

Az igazi áttörést azonban mégsem a második hároméves terv jelentette, hanem az 1960. január 10-én meghirdetett 1002/1960-as számú kormányhatározat, közismertebb nevén a 15 éves lakásépítési program. A továbbiakban e programot szeretném bővebben bemutatni.

Ennek bevezetője értékeli az eddig elért eredményeket vagy éppen hiányosságokat:

„A kapitalista Magyarországról alapvetően rossz lakásvizonyokat örököltünk. Bár a felszabadulás óta komoly erő-

2 1949. évi XXV. törvény a Magyar Népköztársaság első öt éves népgazdasági tervéről, az 1950. január 1-től az 1954. december 31-ig terjedő időszakra, <http://www.1000ev.hu/index.php?a=3¶m=8370> (letöltve: 2014. január 29.)

3 1951. évi II. törvény – az öt éves tervről szóló 1949. évi XXV. törvény módosításáról, <http://www.1000ev.hu/index.php?a=3¶m=8380> (letöltve: 2014. január 29.)

4 Sztálinváros neve ma már Dunaújváros.

5 FONÁL Sándor: *A 15 éves lakásépítési tervről...* i. m. 12.

6 A második hároméves tervidőszak: 1958. január 1-jétől 1960. december 31-ig

7 1958. évi II. törvény- az 1958–1960. évi hároméves népgazdaság fejlesztési terv irányelveiről, <http://www.1000ev.hu/index.php?a=3¶m=8423> (letöltve: 2014. január 29.)

8 KSH, *Statistikai Évkönyv 1963*, KSH, Budapest, 1964, 306.

feszítések történtek a lakáshiány csökkentésére, a helyzet nem kielégítő és a lakosság lakáshiánnyal küzd. A Párt és a Kormány a legközelebbi évek egyik legfontosabb feladatának tartja a lakáshelyzet gyökeres megjavítását. Ezért a nem termelés célját szolgáló beruházások közt feltétlen elsőbbséget kíván biztosítani a lakásépítéseknek. Erőforrásaink és gazdasági lehetőségeink módot adnak arra, hogy 15 éven belül a lakáshiányt lényegében felszámoljuk és biztosítsuk, hogy minden arra igényjogosult család önálló lakáshoz jusson. Ennek elérése céljából a Kormány 15 éves lakásfejlesztési tervet dolgozott ki. E terv megvalósítását részleteiben az 5 éves népgazdasági tervek biztosítják. A 15 éves lakásfejlesztési terv megvalósítására a Kormány az alábbi határozatot hozta”⁹

Ezután folytatja az általános célkitűzésekkel:

- „1. Az 1961-1975-ig terjedő tervidőszakban [...] 1 millió lakás és a települési életformáknak megfelelő járulékos és kapcsolódó létesítmények megépítését kell előirányozni.
1961-1965-ben 250 000 lakást,
1966-1970-ben 350 000 lakást,
1971-1975-ben 400 000 lakást kell megépíteni
2. Az 1 millió lakásnak mintegy 60%-át állami kivitelezésben – elsősorban a fővárosban, az ipari jellegű városokban és a munkásosztály lakta egyéb településeken – kell megépíteni.
3. Az állami kivitelezésben megépülő lakásoknak: bérlakás, szolgálati lakás, szövetkezeti lakás, illetőleg öröklakás céljára kell felhasználni [...]
4. Az épülő új lakások településenkénti eloszlásánál a regionális vizsgálatok eredményeire és a távlati iparfejlesztési tervekre kell támaszkodni. Ezek alapján és a fővárosba való túlzott beáramlás ellensúlyozására négy-öt vidéki centrumot megfelelő színvonalra kell kiépíteni. [...]
5. [...]Az újonnan épülő lakótelepeket egyidejűleg el kell látni a szükséges járulékos és kapcsolódó létesítményekkel és megfelelő időben el kell végezni a tereprendezési és fásítási munkálatokat is [...]

⁹ 1002/1960. (I. 10.) számú kormányhatározat a 15 éves lakásfejlesztési tervről

6. Az új építési módszerek elterjesztésének elősegítése és az építőipar magasabb fokú szervezettségének minél jobb kiaknázása érdekében a lakásépítkezéseket általában új lakónegyedek létesítésével kell végrehajtani [...] A közművesített lakónegyedek építésénél legalább 350 fő/ha és legfeljebb 600 fő/ha laksűrűséget kell tervezni. Az építkezések helyének kiválasztásánál általában kerülni kell a drága alapozási módokat igénylő területek kijelölését. A második 5 éves terv időszakában a 3 emeletes és az ennél magasabb épületeket lehetőleg lapostetővel kell megépíteni. Magastető építése esetén gondoskodni kell a padlástermeknek lakóhelyiségekkel való célszerű hasznosításáról. [...]
- 8, A lakásokat – a lakosság fejlődő igényének megfelelően – 5 éves tervidőszakonként növekvő alapterülettel és szobaszámmal kell megtervezni. A második 5 éves terv időszakában állami kivitelezéssel átlag 45 m² alapterületű (1,8 szobaátlagszámú) lakásokat kell építeni: a lakóépületek emeletmagasságát 3 méterre kell tervezni.
- 9, A lakások kiegészítő helyiségeinek (konyha, fürdő- vagy mosdóhelyiség, éléskamra stb.) területét a lakóterületek javára a lehetőség szerint csökkenteni kell, de a tervezésnél a lakosság tényleges igényeivel, a kialakult szokásokkal és hagyományokkal számolni kell. A második 5 éves terv időszakában a lakások kiegészítő helyiségeinek területe nem haladhatja meg a teljes lakás-alapterület 30-33%-át.
- 10, Az újonnan épülő lakások felszereltsége terén is jelentős haladást kell elérni. A lakások nagy részét egyre fokozódó mértékben fürdőkáddal felszerelt fürdőszobával, a többi lakást pedig meleg vízzel ellátott mosdófülkével kell ellátni. A második 5 éves tervben a lakások 65-70%-át fürdőszobával, a többit mosdófülkével kell ellátni.
A második 5 éves terv időszakában épülő lakások 60%-át távfűtéssel, tömbfűtéssel vagy egyedi központi fűtésű berendezésekkel kell ellátni. A központi fűtéssel ellátott lakásokban levő konyhákat gáz- vagy villanytűzhellyel kell felszerelni.
A lakások nagy részét beépített szekrényekkel és beépített konyhaberendezéssel kell ellátni. A második 5 éves terv időszakában az új lakások mintegy 45%-át beépített szekrénnyel, mintegy 40%-át beépített konyhabútorral kell felszerelni.
- 11, A lakóépületek tervezésénél tartózkodni kell minden feles-

leges vagy nélkülözhető, a lakásépítést drágító, illetőleg az építési időt növelő anyagok és szerkezetek alkalmazásától. Anyagi lehetőségeinkhez mérten azonban biztosítani kell a lakásokkal kapcsolatban fellépő használati igények és esztétikai követelmények kielégítését.

A 15 éves tervidőszak alatt lakóházakat általában 3-4 emelet magasságban – a foghíjteleken megépítendő lakóházak kivételével – csak típustervek alapján szabad építeni.

- 12, A távlati lakásépítési programot az építőipari technika fejlettebb módszereire való fokozatos áttéréssel és az építőipar eddiginél jobb szervezéssel kell megvalósítani. Az új építőipari technológiák kiválasztásánál elsősorban azt kell célul kitűzni, hogy segítségükkel az építőipar a lakásépítkezések területén a nagyüzemi lakástermelésre térhessen át.”¹⁰

1. táblázat: Budapesten és a megyei városokban épített lakások száma¹¹

Városok	1966–1970	1971–1975	Ebből				
			1971	1972	1973	1974	1975
Budapest	58 938	77 334	11 704	15 503	14 713	15 498	19 916
Debrecen	6 260	12 141	1 638	2 787	2 614	2 321	2 781
Győr	5 723	7 024	1 486	1 505	1 505	1 154	1 374
Miskolc	7 792	12 140	1 672	1 837	2 334	3 445	2 652
Pécs	7 033	6 181	851	1 632	1 247	1 093	1 358
Szeged	5 154	9 861	1 480	1 833	1 826	1 794	2 918

2. táblázat: Az épített lakások száma és megoszlása kivitelezők szerint¹²

<i>Időszak</i>	Állami építőipari vállalatok által épített	Építőipar-, ipari szövetkezetek és építőipari közös vállalkozások által épített	Nem építőipari szervezetek által épített	Magán- kivitelezésben épített	Az összes	Megszűnt lakások száma
1961–1965	97 120	25 579	3 404	156 253	282 356	54 421

10 1002/1960. (I. 10.) számú kormányhatározat a 15 éves lakásfejlesztési tervről

11 Forrás: KSH, *Lakásépítés a IV. öt éves tervidőszakban*. KSH, Budapest, 1976. 11.

12 Forrás: KSH, *Lakásépítés a IV. öt éves tervidőszakban*. KSH, Budapest, 1976. 8. és KSH, *Statisztikai Évkönyv 1975*, KSH, Budapest, 1976. 350.

1966–1970	122 857	41 745	9 120	153 708	327 430	82 452
1971–1975	190 203	36 656	19 000	192 279	438 138	95 515
<i>Megoszlása (%)</i>						
1961–1965	34,4	9,1	1,2	55,3	100,0	-
1966–1970	37,5	12,7	2,8	47,0	100,0	-
1971–1975	43,4	8,4	4,3	43,9	100,0	-

A program megvalósulása egy hatalmas mérföldkövet jelentett a lakáshelyzet javításáért folytatott „harcban”. Sikereségét mutatja, hogy 1975-re mintegy 1 millió 48 ezer lakás készült el, amivel, még ha csekély mértékben is, de túlteljesítették az előirányzott 1 milliós tervet. Érdeemes azonban megjegyezni egy, a propaganda által gondosan elhallgatott tény, miszerint az ország lakásállományában mindössze alig több mint 810 ezres lakásszám növekedést eredményezett ez a program, mivel 15 év alatt sok házat szanáltak vagy állapota miatt elbontottak.¹³

De hogyan jöhetett létre ekkora bővülés? Ahogy fent említettem, az 1958 és 1960 közötti időszakban a lakásépítkezésekben növekvő tendencia figyelhető meg. A hatékonyság növeléséhez új technológiák bevonására is szükség volt a meglévők felhasználása mellett, mivel az egymillió lakás felépítésére kevés lett volna a hagyományos módszerrel való építkezés. Éppen ezért két irányban indult el a fejlesztés.

Az egyik irányt a javarészt téglá és öntött vasbeton technológia jelentette. Ezeknek az épületeknek a továbbfejlesztését már 1957-ben elrendelték, de valóságos eredményt 1960-ra sikerült elérni, amikor átadták az Óbudai kísérleti lakótelepet,¹⁴ s egyidejűleg kiadták az 1960. évi Magyar Országos Típussterv Katalógust, amely már jóval többfajta és modernebb háztípust tartalmazott, mint a két évvel korábbi.¹⁵

A másik irányt a paneltechnológia jelentette, ami nem volt teljesen új az építőipari vállalatok számára, hiszen már 1957-től kezdve tanulták, tervezték és fejlesztették a különböző háztípusok gyártását. A technológiát három országból importálták, a Szovjet-

13 KSH, *Lakásépítés a IV. öt éves tervidőszakban*. KSH, Budapest, 1976. 11.

14 Lásd bővebben: BRANCIK Márta – KELLER Márkus: *Korszerű lakás 1960, az Óbudai kísérlet*. Budapesti Történeti Múzeum – 1956-os Intézet – TERC kiadó, Budapest, 2011.

15 Lásd bővebben: *Magyar Országos Típusstervek Katalógusa*, Építésügyi Minisztérium Építésügyi Dokumentációs Iroda, Budapest, 1960.

unióból, Csehszlovákiából és Dániából. Az ehhez szükséges infrastruktúra kiépítése az 1960-as évek elején megindult. A panelüzemek¹⁶ és házgyárak¹⁷ az 1970-es évek elejére már teljes üzemmel termelték a házakhoz a panelelemeket. A legtöbb házgyár a szovjet technológiát vette át és alkalmazta némi hazai ötlettel vegyítve. Ez alól kivételt képez a 43. számú Építőipari Vállalat budapesti 2. számú üzeme (Ferencváros), ahol kísérleti jelleggel megvásárolták a Dán Larsen-Nielsen rendszerű sablonokat.¹⁸ A panelüzemeknél sokkal nagyobb volt a szabad mozgás, ezért lényegesen több újdonsággal tudtak kísérletezni. Érdemes külön kiemelni a pécsi panelüzem által épített házakat, amelyek alapja csehszlovák mintára épült, ám egy tanulmányút során a francia panelgyártási technológia egyes elemeit is sikerült elsajátítani a pécsi tervezőknek.¹⁹ Összességében azonban elmondható, hogy e kivételtől eltekintve a legtöbben mégis maradtak a hagyományos szovjet vagy csehszlovák típusú paneltípusoknál. Jelentős változás csak az 1970-es évek második felében volt tapasztalható, de ez már túlmutat jelen tanulmány terjedelmi és időbeli határain.

1975-re ezek a fejlesztések beértek. A 2. számú táblázat adataiból látható, hogy majdnem másfélszer annyi lakást adtak át, mint tíz évvel korábban. De nemcsak a mennyiségre figyeltek oda, hanem a minőségre is. A több mint egymillió otthonnak a fele magán kivitelezésben, családi vagy társasházként épült fel. A másik részét az állami építőipari vállalatok által tervezett épületek tették ki, amelyeket javarészt a városokban építettek fel.

Érdemes megfigyelni azt is, hogy bár a különböző országos területfejlesztési koncepciók igyekeztek hangsúlyozni, hogy Budapesten vissza kell fogni a beruházásokat és a lakásépítéseket, mégis az új otthonok közel 20%-a a fővárosban épült fel, szemben az öt legnagyobb vidéki várossal, ahol az új lakások alig 10%-át találjuk.²⁰

A terv irányelveinek nagyobb része teljesült, de közel sem mind-

16 Panelüzem: 500-2000 lakás/év, Hazánkba panelüzemek működtek: Dunaújvárosban, Pécsen, Szekszárdon, Kaposváron, Békéscsabán és Szolnokon.

17 Házgyár: 2000-4000 lakás/év: Hazánkban házgyárak működtek: Budapesten (4 db), Győrben, Miskolcon, Debrecenben, Szegeden, Veszprémben és Kecskeméten.

18 Késő modern építészet Magyarországon. <http://late-modern.blogspot.hu/2013/07/a-dan-panelek-legendaja.html> (letöltve: 2015. március 22.)

19 ROZVÁNY György: A pécsi panel története I. A kísérleti időszak, egy technológia hőskora (1957–1962), Pécsi Szemle 2000/tél

20 KSH, *Lakásépítés a IV. öt éves tervidőszakban*. KSH, Budapest, 1976. 11.

egyik. A fejlődést leginkább az 1950-es évekhez lehet mérni. A lakások kialakítása – mind felszereltségükben, mind pedig méretükben – pozitív irányban változott a korábbiakhoz képest. Jelentősen növekedett a komfortos és az összkomfortos lakások aránya a komfort nélküliekkel vagy a félkomfortosokkal szemben.²¹

3. táblázat: Lakott lakások felszereltsége (%-os arányban)²²

Ellátottság	1960	1970	1980	1990
Villanyvezetékekkel	74,5	91,7	98,0	100
Vízvezetékekkel	22,7	36,1	65,0	84,7
Hálózati gázzal	10,5	16,1	25,5	41,3
Palackgázzal	3,1	35,2	52,1	46,2
Vízöblítéses WC-vel	16,1	27,2	53,3	75,6
Csatornával	n. a.	37,9	67,8	85,2
Csatornával (ebből közcsatornával)	n. a.	27,0	37,1	44,2

A háztömbök és az új lakónegyedek elhelyezkedésében és kialakításában már igyekeztek számos új szempontot figyelembe venni, mint például a terepviszonyokat, a látképet, a változatos-ságot, az új megoldásokat vagy a történelmi hagyományokat.²³ Az ésszerűtlen és gyakran hanyag munkát az aprólékos és komplex tervezés váltotta fel, ami ugyan hordozott magában kisebb problémákat, de ezeket időben kijavították. A lakások méretével kapcsolatos kritériumokat is próbálták az utolsó pár évben már teljesíteni, amelyet nagymértékben segített, hogy az 1960-as évek végén számos építőipari vállalatnál új paneltípusokat kezdtek el kifejleszteni. Az újításoknak köszönhetően a kislakások aránya elkezdett drasztikusan csökkenni, helyükbe egyre több három vagy annál többszobás lakást kezdtek el kialakítani. Mindezek ellenére az igazán nagy átalakulást a második 15 éves lakásépítés hozta, melynek köszönhetően a nagylakások aránya már közel azonos lett a hagyományosnak mondható kétszobás otthonokéval.

21 ROMSICS Ignác: *Magyarország története a XX. században*. Osiris Kiadó, Budapest, 1999. 481–482.

22 Forrás: KSH, *Statistikai Évkönyv 1990*. KSH, Budapest, 1991. 247.

23 Vannak erre azonban ellenpéldák, ilyen Kecskemét, Debrecen vagy Óbuda, ahol a városközpontot is érintették az átalakítások.

4. számú táblázat: Lakásállomány megoszlása 1960–1990²⁴

	1960	1970	1976	1980	1990
	Január 1-én				
	lakásnagyság (%-os arányban)				
1 szobás	63	46	32	27,4	16,3
2 szobás	32	43	49	48,6	44,7
3 és több szobás	5	11	19	24,0	39
összesen	100	100	100	100	100
	komfortosság (%-os arányban)				
komfortos	13	24	37	51	73
félkomfortos	7	10	12	11	9
komfort nélküli	80	66	51	38	18
összesen	100	100	100	100	100

A pozitív jelzőket azonban helyén kell kezelni. Már akkoriban is számos jogos bírálat fogalmazódott meg a panelépítkezésekkel kapcsolatban. A kisméretű lakások és lakótelepek sivárságával kapcsolatban talán Valuch Tibor fogalmazta meg a legjobban a kritikát:

„Többnyire négyszintes fekvő vagy tízszintes álló hasábformával elválaszthatatlanul együtt járt a szerény – átlagosan 53 négyzetméter – alapterületű lakás, a monotonia. A tényleges lakótelepi téren ugyanis olyan alacsony a tárgyak száma, oly kevéssé változatosak az alkalmazott formák, hogy hagyományos értelemben vett vizuális rendről alig lehet beszélni.”²⁵

De nem jártak jobban a vidéken lakók sem, ha sivárságról beszélünk, hiszen az 1960-as évektől kezdtek el terjedni az úgynevezett kockaházak, amelyek végül a vidék jelképeivé váltak.²⁶ Igyekeztek ugyan változatosan építkezni, de az adott gazdasági helyzetben és technológiai háttérrel igen nehéz lett volna a fejlett nyugat színvonalát reprezentálni.²⁷

24 Forrás: KSH, *Statisztikai Évkönyv 1975*. KSH, Budapest, 1976, 343. és KSH, *Statisztikai Évkönyv 1990*, KSH, Budapest, 1991, 247.

25 VALUCH Tibor: „A Magyar művelődés 1948 után”, in: *Magyar Művelődéstörténet* (szerk.: KÖSA László), Osiris Kiadó, Budapest, 2006, 578-579.

26 VALUCH Tibor: *Magyar Hétköznapiak. Fejezetek a mindennapi élet történetéből a második világháborútól az ezredfordulóig*, Napvilág Kiadó, Budapest, 2013, 181-192.

27 A legtöbb kritikát nem is maga a paneltechnológia, hanem annak kivitelezése kapta. A legtöbbször a sivár és a „paneldzsumbuj” jelzőkkel illetik e lakótele-

Az az állítás is igaz, hogy az elsődleges szempont a mennyiség, és nem a minőség volt. Különböző iratokon sokszor felfedezhetünk Pécs vonatkozásában is – a korszakból – olyan adatokat, amelyek fél vagy teljes A/4-es lap terjedelemben sorolják fel a lakás átvételekor felmért hibákat. Ezek közül a leggyakoribbak – a szigetelés hiányosságából adódó – beázások, a rosszul beszerelt vezetékek vagy az esztétikai hibák voltak. A legnagyobb változást talán abban lehet felmérni, hogy 1975-re minden harmadik ember új lakásba költözhetett, amelyek bár kisméretűek és egyhangúak voltak, mégis számos lakó számára komoly komfortjavulást jelentettek, mivel ezeken a helyeken már megtalálható volt a vízöblítéses WC, a központi fűtés és a meleg víz is.

Hogyan értékelhetjük a programot nemzetközi viszonylatban?

5. táblázat: Az ezer főre jutó évi lakásépítés alakulása az európai szocialista országokban²⁸

	1961-1965	1966-1970	1971-1975
Bulgária	5,5	5,3	5,4
Csehszlovákia	6,5	6,9	8,4
Jugoszlávia	5,9	6,3	6,5
Lengyelország	4,9	5,9	6,7
Magyarország	5,6	6,4	8,3
NDK	4,7	4,3	5,5
Románia	6,9	6,7	7,1
Szovjetunió	10,0	9,3	8,8

A kommunista blokk országai között az 1000 főre jutó új lakások építési sorrendjében a középmezőnyben kapott helyet Magyarország. Megelőzte a már korábban házgyári technológiával rendelkező Csehszlovákia, valamint az 1971–75 közötti időszakban a Szovjetunió, de előtte volt Románia is egészen 1971-ig. Közel egy szinten teljesített vele Jugoszlávia, ahol – Csehszlovákiához hasonlóan – ugyancsak lényegesen jóval korábban elterjedt a házgyári technológia. Hazánk mögött viszont olyan országokat találunk, mint Lengyelország, az NDK vagy Bulgária. Ez a kelet-európai középmezőny mit jelentett Nyugat-Európához képest?

peket, ami jobbára helytálló is lehet. A legtöbb bírálat a szovjet házgyári technológiával épített lakótelepeket érte.

28 Forrás: KSH, *Lakásépítés a IV. öt éves tervidőszakban*. KSH, Budapest, 1976.15.

6. táblázat: Ezer főre jutó lakásépítés Nyugat-Európában és Magyarországon²⁹

	1961–65	1966–1970	1971–1975
Ausztria	6,6	6,8	6,3
Belgium	5,1	5,5	5,9*
Dánia	7,6	9,4	9,6
Finnország	8,4	8,2	13,2*
Franciaország	7,3	8,7	10,0
Görögország	8,0	11,9	15,5
Hollandia	7,7	9,7	10,7
Magyarország	5,6	6,4	8,3
Nagy-Britannia	6,5	7,2	5,9
NSZK	10,6	8,9	9,6
Norvégia	8,2	8,5	10,2
Olaszország	7,6	5,7	4,5*
Portugália	4,5	4,1	5,0
Spanyolország	6,6	7,9	10,0
Svájc	9,9	9,6	11,3
Svédország	10,9	13,2	11,5

A képzeletbeli nyugat-európai listán hazánk sajnos csak a mezőny végén kapott volna helyet, megelőzni kizárólag Portugáliát és Belgiumot tudta. Viszont pozitívként értékelhetjük, hogy a szomszédos Ausztriával, Nagy-Britanniával és Olaszországgal azonos eredményeket sikerült felmutatnia. Magyarország viszonylag jó teljesítményének ellenére tíz ország előtte végzett, pl. az NSZK, Finnország, Görögország, Hollandia.

Ha nemzetközi viszonylatban akarjuk értékelni az első 15 éves lakásépítési programot, akkor véleményem szerint, Magyarország a lehetőségekhez képest jól teljesített – főleg a 1970-es évek első felében – és nem vallott szégyent sem a keleti-blokk országa-ihoz, sem Nyugat-Európához képest. Az persze megint egy más kérdést vet fel, hogy minőségben például sikerült-e túlszárnyalnia a nála rosszabbul teljesítő országokat (pl. Belgiumot) vagy a vele azonos szinten teljesítő államokat (pl. Ausztria vagy Nagy-Britan-

29 Forrás: BALLAI László: *A 15 éves lakásépítési terv teljesítésének tapasztalatai*, Társadalmi Szemle 1977, XXXII. évfolyam 6. szám. 17. – A magyarországi adatokat a táblázat nem tartalmazta, de a jobb kiigazodás érdekében kiegészítettem a *KSH, Lakásépítés a IV. öt éves tervidőszakban* megjelent táblázatainak hazánkra vonatkozó adataival.

*Az 1971–74. évek átlaga

nia). Ennek a kérdésnek a megválaszolása azonban már egy következő tanulmány témáját képezi.

A „sikert” követően felmerült a kérdés, hogy folytatódik-e a program, és ha igen, milyen további célkitűzésekkel. Az első 15 éves programtól eltérően a döntést nem azonnal hozták meg. A második 15 éves lakásépítési projekt 1979-ben jelent meg teljesen más néven, melyben 1990-ig határozták meg a tervezet időintervallumát.³⁰ Joggal merül fel a kérdés: hogyan jöhetett így ki a 15 év? A második 15 éves lakásépítési programot visszamenőlegesen 1975-től kezdték számítani. Az első öt év elérendő céljának az ötödik ötéves tervben megállapított 440-450 ezres, míg a maradék 10 évre a 750-760 ezres lakásszámot jelölték meg.

A második 15 éves lakásépítési program az első által megindított utat folytatta egészen addig, amíg az ország gazdasági problémái engedték.

Összességében tehát az 1960 és 1975 közötti időszakot a gyorsaság és nem a minőség jellemezte, viszont sikerült kiépíteni a házgyárak és panelüzemek hálózatát, amely megalapozta a későbbi építkezések sikerét. A lakáshiány végleges megoldását bár nem sikerült rendezni ez alatt a 15 év alatt, de egy hatalmas lépést tettek ebbe az irányba.

30 Az MSZMP Központi Bizottsága már 1978. október 12-én határozatot fogadott el a lakásépítés, a lakásfenntartás és a lakásgazdálkodás 1990-ig szóló tervéről, amit az Országgyűlés csak 1979-ben fogadott el.